

GORNY (125) *ai*

ai (122), *sb m* (4) [*w funkcji n-pers*].

gorny (113), **gorni** (3), **gurni** (3), **gurny** (1), *gornya*. *gorni* (7); *gorny*: *gorni* *BielKron* (29 : 1), *Strum* (1 : 2); *gurni* : *gurny* *WisznTr* (2 : 1).

o *pochylone*.

comp *górn(e)jszy* (2).

sg m N *górn* (11). ◇ *G* *górn*ego (6); -égo (2), -(e)go (4). ◇ *D* *górn*ému (2). ◇ *A* *górn*y (1). ◇ *L* *górn*ym (4). ◇ *f N* *gorn*ą (16), *górn*(a) (1). ◇ *G* *górn*(e)j (5). ◇ *G a. D* *górn*iej (1). ◇ *A* *górn*ą (6). ◇ *I* *górn*ą (3). ◇ *L* *górn*(e)j (1). ◇ *n N* *górn*é (3); -é (1) *SkarKazSej*, -e (1) *GosłCast*, -(e) (4). ◇ *G* *górn*(e)go, *górn*iejsz(e)go (4). ◇ *A* *górn*(e) (4). ◇ *L* *górn*ym (1). ◇ *pl N m pers* *górn*i (5). *m an* *gorni* (1). *subst* *górn*é (8); -é (2), -(e) (6). ◇ *G* *górn*ych (12). ◇ *D* *górn*ym (3) *Leop*, *SarnUzn*, *SkarŻyw*, *górn*ém (1) *Oczko*. ◇ *A m pers* *górn*(e) (1). *subst* *górn*é (13); -é (1), -(e) (12). ◇ *I m* *górn*ymi (1). ◇ *L* *górn*ych, *górn*iejszych (11). ◇ *V subst* *górn*(e) (1).

Sł stp, *Cn* *notuje*, *Linde* XVI – XIX w.

I. Przymiotnik od „gora” (122) :

1. Dotyczący wzniesienia terenu (50) :

a. *Związany z górami, górski; żyjący w górach; montanus* *Murm*, *BartByd*g, *Calep*, *Cn*; *monticola*, *montivagus*, *oresitrophos*, *oribasus* *Cn* (32) : *Murm* 41; *BartByd*g 48b; Stefan gdy wiechał przed brątem/ Multany y inne ludzi gorne k tobie przyciągnął *BielKron* 387v, 83v, 85v, 88, 89, 309, 391; *SienLek* 9v; *zadrz*ła ziemią/ á fundámenty gorne biły się y trzęsły się [*fundamenta montium moverunt se Vulg*] *BudBib Ps* 17/7[8], I 124v *margin*; *Skruf*żyłeś y lámemu łeb wielorybowi/ Y dałeś go ná pałtwę *górn*ému łępowi. *KochPs* 110, 146; *KlonŻal* Bv; *Calep* 672b.

W przeciwstawieniu: »gorny ... ziemski« (2): *A* *zołt*aná łpołu ptakom *gorn*ym/ y bełtyam *ziemłkim* [*avibus montium et bestiis terrae*] *Leop Is* 18/6; *KochPs* 143.

W charakterystycznych połączeniach: *gorny* (-a, -e) *bog* (4), *fundament*, *lud* (*ludzie*) (2), *łotrostwo*, *miasto*, *ołtarz* (3), *ptak* (2), *sęp*, *skała*, *stoczysko*, *woda*, *wysokość*, *ziele*.

Wyrażenia: »ciasność *gorna*« (1): *A* tych *Stilico* poráził w ciáłnościách *gorn*ych/ *nied*áleko od *Florenciey* v *Apenniuu* [!] *StryjKron* 36.

»gorne cienie« (2): *Iuż* nie ma [!]/ y *żał*ofna/ *iuż* nie ták *pozorna* W *gorn*ych *ćieni*ách *vsi*ádlá *Echo* *gł*ofotworna. *KlonŻal* A4; *KlonWor* 23.

Zestawienia: »boginie *gorne*« = *oready* (1): *Oreades* *boginie* *gorne*. *KlonŻal* Bv *margin*.

»gorny *kozieł*« = *Capra ibex* L. (*Rost*: *skalny* *kozieł*); *caper montanus* *Murm*; *capricornus* *Mącz* (2): *Murm* 39; *Capricornus*, *Kozorożec*/ *też*/ *Górny* *kozieł* który się ná *sk*álách *chowa* *Mącz* 37a.

Szeregi: »gorny, *dolny*« (1): *pirwey* *ł*ámego *ł*palił/ *gorne* *ołtarze*/ *dolne* *t*ákież/ [...] *w*łzytko *wygl*ádzil. *BielKron* 90v.

»gorny, (a, i) *leśny*« (3): *prze*tołmy *zwyciężeni*/ *że*fmy tu *miedzy* *gor*ámi *Jeżeli*/ *bo* tu *ł*ą *ich* *bogowie* *gorni* á *leśni*/ *był*my się *byli* w *polu* *poty*káli/ *nie* *yczynili*ćby *byli* nam *nic*. *BielKron* 85v, 84v, 88v.

»gorny i (a nie) polny« = *montuosus et campester Vulg; montium et non vallium PolAnt (3)*: W miáftách gornych/ y w miáftách polnych [...] ielzche poydą trzody ku ręce policzáiącego/ mowi Pan. *Leop Ier 33/13; BudBib 3.Reg 20/28; KlonŻal A3v*.

»skalny a (albo) gorny« (2): *Murm 39*; my niebárzo lye tym obrufzamy/ gdyż tho íkálném á górném wodam przyzwoita *Oczko 8*.

b. Pełen gór, górzysty; montanus Cn (18): Dzika Koza. [...] Na mieftczach gornych á iadowitych fie kocha *FalZioł IV 9c*; Wázgoiá [...] od zachodu iest wżytká gorna/ pełna láfow *BielKron 284*; Potym imo drugie wyłpy płynęli/ dáli iednemu imię mons ferratus iż był gorny *BielKron 442, 275v; LatHar 528*; Stáło fię [...] / iż Páweł íchodźiwfzy gorne ítrony [*peragratis superioribus partibus*] przyfzedł do Ephezu *WujNT Act 19/1*.

W charakterystycznych połączeniach: gorne miejsca (2), strony.

Wyrażenia: »gorna kraina« = *montana PolAnt, Vulg (5)*: á po wżytkiey gorney kráinie Iudfkiey rozflawione lą wżytki ty słowá. *BibRadz Luc 1/65; BielKron 275; BudBib Iudith 5/14; Oczko 23*; A wítawfzy Mária w onych dniách/ poźlá w gorną kráinę *WujNT Luc 1/39, Luc 1/65*.

»ziemia gorna« (5): Arkádyá/ iest część Acháiey/ w pośrzodku Peloponeziyfkiey źemie/ źiemia gorna. *BielKron 273, 275, 285, 287 [2 r.]*.

Szeregi: »częścią rowny, częścią gorny« (1): Ziemiá [*szwabska*] częścią rowna/ częścią gorna/ vrodzay dobry ma *BielKron 287*.

»gorny, skalisty« (1): Thá źiemia wżytchká ku morzu bárzo płodna/ á we śrzodku gorna íkálifta á nie vrodzáyna. *BielKron 280*.

2. Górniczy, dotyczący kopalni i wydobywanych kopalín (7): [*Hannibal*] ná koždy rok dwánaście beczek Złotá czyftęgo z dochodow gornych bierał *StryjKron 16*; vkazáli nieiákie Lífty Vrzędu górného [*magistratus montium JanStat 43*] ná Bochni/ to iest/ ná gorę Krákowfką *SarnStat 378, 372, 380*.

W charakterystycznych połączeniach: gorny cieśla, dochod, urząd, stalmach.

Wyrażenie: »jaskinia gorna« = *kopalnia (1)*: Andrzej Kościelecki ná ten czás Zupnikiem będąc/ gdy fię w iáfkinią gorną żaden z gminu wpuścić niefmiał/ on íam z Sewerinem Betmánem [...] w Gorę fię wpuścił *StryjKron 722*.

Zestawienie: *min.* »gorna czerwień (a. czerwoność)« = *prawdopodobnie siarczek arsenu; sandaracha Mącz [szyk 1 : 1] (2)*: Sandaracha. Górna czerwień. Metallum est *Mącz 367a, 367a*.

3. Leżący na północy, północny; superus Vulg (9): A od tego czáfu Mátiafz wżytko z Czechy walczył/ wydárł im gorne Węgri y Powaze. *BielKron 305, 389; BudBib 1.Mach 3/37*.

Zestawienie: »gorne Niemcy« (5): Tegoż też roku/ pośłowie kfiążąt gornych Niemcow/ przyiecháli do Bádeny miáftá ná Syem Szwáncárov *BielKron 226, 165v, 204, 226, 230*.

Szereg: »wyższy i gorny« (1): Sarmata też álbo Sauromata wykłáda fie Wodz álbo Xiążę wyfokości/ álbo Pan wylzey y gorney kráiny/ co fie rozumie o pułnocnych ítronach/ bo fie ku gorze podnośi Ziemiá idąc ná północy. *StryjKron 21*.

4. Wyżej położony, wierzchni; *supernus, superus Cn (6)* : Strum K3v; á część ziemie ofułyżyl/ rofkázuiąc gornym morłkim wodom/ áby brzegow y grobel łwych/ z miękkiego y niskiego piąku włypánych/ nie mijály *SkarŻyw* 258.

W przeciwstawieniach: »gorny ... dolny, spodni« (2): muśiałby zówždy Sadržáwki dolné kwóli górníey łpuśćić. *Strum* N3v; á chciałby téż Sadržáwkę [...] górníą łpuśćić/ nie ruźzáiąc łpodniéy *Strum* N4v.

Zestawienie: »gorny zamek« (2): Też prebendę S. Marćiná ná gornym zamku záložyl *BielKron* 382, 385.

5. Wygórowany, pyszny, zarozumiały, wyniosły; *arrogans, insolens, nimius, sublatus, superbificus, superbus, tumefactus, tumidus Cn (17)* : A iżbyłmy łie nie dáli wvudzic gornym rozumom/ wnetże przydáie *SarnUzn* G; A w tho niechay by thák trefiał/ iżby go áni zelżyłá zbytnia łkłonność/ áni záłię przywiodłá w nienawiść gorna powagá. *GórnDworz* li2v; *WujJud* 4v; *ModrzBaz* 19; *ZawJeft* 12; Lecz gorná o łobie dumá y podniołá á wielką myślá/ ślá łobie zepłwie człowiek. *SkarKaz* 83b; *SkarKazSej* 661b.

W przeciwstawieniu: »gorny ... powolny« (1): O Panu Woiewodzie daie znac Pan Sobieski [...] zegdy znim łagodnie postempuie, nic gornieyszego, agdygo surowie traktuie nic powolnieyszego! *ActReg* 141.

W charakterystycznych połączeniach: *gorna(-y, -e) dum(k)a (3), mńimanie, powaga, rozum(ienie)* (3).

Wyrażenie: »gorna myśl« (8): *MycPrz* II A2v; *SkarJedn* 173, 174; Więc dla tego/ ábyś łię z wielkośći dárow Bożych/ gorná myślá nie vnośił. *LatHar* 579, 240; *ZbylPrzyg* A3v. Cf *Szeregi*.

Szeregi: »hardość i gorna myśl« (1): Nłech do mnie Pánie żadna hárdość y gorna myśl przyłtěpu nie ma *LatHar* 606.

»pycha i gorna myśl« (1): Nie ták ćię łatwie vniesie pychá y gorna myśl/ kiedyc łię ná pámięc przywiedzie Bog wielce poniżony. *LatHar* 259.

»gorny i wysoki« (1): Iełt łełzcie nieprzyziáciel mądrośći: gorné y wyłokie o łobie bez włtydu y miernośći rozumie *SkarKazSej* 661a.

6. Śwíetny, wspaniały, wielki (9) :

a. *Wzniosły, pełen patosu, pięknie brzmiący; napuszony (3)* : w tych włzyłtkich Krółéłtwách/ myśl iákąś górná/ y ochotná być łółpolicie widzimy *OrzQuin* R4v, S4v; á iáko dołtoynośćią y obfítóśćią rzeczy drugie przechodzą/ ták łię też wielce kocháią w słowách gornych [*verbis sesquipedalibus*] *ModrzBaz* 59v.

b. *O pozycji społecznej: znaczny, wysoko postawiony, uprzywilejowany, potężny, mocny (6)* : *OrzQuin* Bv; *KochPs* 112; A iżby téż tákowá wltáwą nie byli odłtrychnieni górní ludźie od łłuzby żołniérzkiéy. *SarnStat* 432; Widzę że P. Bog nie vpośledził W.M. po łnfzych choć gornieyłzych narodźiech *VotSzl* A2.

Zestawienie: »fracycmer gorny« (1): Panien wefracuczimerze Gornim 6 *WyprKr* 127.

Szereg: »gorny i niezgodny« (1): Wyrzucono z wálżey Rzeczyłpolitéy imioná oné górné y niezgodné: Wódz/ Grábiá/ Kśiążę *OrzJan* 16.

7. *praw. Spokrewniony w linii prostej (1) :*

Szereg: »gorny i poboczny« (1): Gdyby kto zořtawił Oycá/ tedy Oyciec bierze łpadek y przed Mátką/ y przed innymi wřzythkami gornymi y pobocznymi. *GroicPorz* ff4v.

8. *Wysoko wzniesiony, znajdujący się na firmamencie niebieskim, niebieski; supernus, superus Cn (23) :* *KochPhaen* 16; *RybGęřli* C2v; Coźkolwiek górne łońce łwym promieniem zgrzewa/ Ku méy czći/ winy łtoły przypráwné obléwa. *GosłCast* 14.

a. *Boski, odnoszący się do nieba jako miejsca pobytu bóstwa i dusz zbawionych (20) :* *RejWiz* 116v; gdzie wřzytko ná wzor gorne⁶⁰ Hieruzálem/ to ieřt niebieřkich Hierárychi/ budowác rořkaźał *SkarJedn* 61; Práwie ná czás gdy fię łam do pienia onego gornego y niebieřkiej muzyki gotował *SkarŻyw* 202; Zálewał fię łzami/ wřpomináiąc gorne ono oyczyzny nářzey błogolławieńřtwo *SkarŻyw* 332, 28, 206, 260; A gdzieź [!] fie chceř obroćić licha duřzo moiá? Muřířz ieřć do Páńřkiego gurniego pokoia *WisznTr* 28, 15; Dźiatkom bářnie powieđał/ z czego páłac górny Vřklepion/ iáķ w nim dořtał páńřřwá Iowis łporny *OstrEpit* A3, A3; A nie tylo łobie ono kroleřtwo gorne Pan Iezus wźiał/ ále y dla nas ie opánował *SkarKaz* 245a, 45b, 209b, 245a; *SapEpit* [B]2.

W przeciwstawieniu: »błotny ... gorny« (1): iřz [...] Iezus do ziemie obiecány wřzyřkich wierynych wprawdźić miał: do ziemie nie tey błotney vmieráiących/ ále oney gorney żywiących z Pánem Bogiem ná wieki *SkarŻyw* 484.

W charakterystycznych połączeniach: gorne(-y,-a) błogolławieńřtwo, *Hijeruzalem* (3), kroleřtwo, ojczyzna, páłac (5), pienie, pokoj (3), raj, tron, ziernia.

Wyrażenia: »gorne niebo« (1): Pan łłowem ná górnym niebie/ Stworzył táķ mnie iáķo ćiebie *ZawJeřt* 15.

»gorna wysokość« (1): O Święty vpominku/ niebieřka mądrořći/ Od Pána pochodźąca [!] z gurney wyřokořći. *WisznTr* 22.

Szereg: »niski i gorny« (1): Naprzod ábyřmy pewnie wiedzili/iř ieřt żywot po řmierći/ iř łą niewidome źiemie/ kroleřřwá/ zamki/ páłace/ niebieřkie y piekielne/ niřkie y gorne. *SkarKaz* 207a.

II. *n-pers* (4) :

Zestawienia (4): Prziřli Panowye łlachetni wářorřci Iako Pan Ian wářorřki przeřřřwřřķem Kořřka Gorni y synowyeřti swemy *ZapKořřcier* 1584/41; łlachetni Pán Criřřřoph Sobanřki Gorni *ZapKořřcier* 1584/50, 1584/45, 47.

Synonimy: 3. *połnocny*; 4. *wierzchni*; 5. *buczny, butliwy, butny, cheřpliwy, chłubny, hardy, nadęty, nastorřzony, odęty, pyszny, wyniořly, wysokomyřřny*; 6. *řwietny, wspaniały*; 8. *niebieski*.

Cf **GORNOŚWIETNY, GOROWATY, GORZYSTY, SIEDMIGORNY**